

ЕКОНОМІКА ТА КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНІСТЬ ПІДПРИЄМСТВ

УДК 330.3
JEL Classification: O31

DOI: 10.37332/2309-1533.2019.5-6.8

Тищенко В.Ф.,
д-р екон. наук, доцент, зав. кафедри
митної справи та оподаткування,
Красна А.О.,
аспірант* кафедри митної справи та оподаткування,
Харківський національний економічний університет
імені Семена Кузнеця

ІННОВАЦІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ МСП ЯК ОСНОВА РОЗВИТКУ ВІТЧИЗНЯНОЇ ЕКОНОМІКИ

Tyshchenko V.F.,
dr.sc.(econ.), assoc. prof., head at the
department of customs and taxation,
Krasna A.O.,
postgraduate student at the
department of customs and taxation,
Semen Kuznets Kharkiv National University of Economics

INNOVATIVE ACTIVITY OF SMEs AS A BASIS FOR DEVELOPMENT OF DOMESTIC ECONOMY

Постановка проблеми. В Україні стан інноваційної діяльності потребує значних перетворень. Порівняння інноваційних показників дало змогу визначити рівень інноваційної діяльності як критичний. Це обумовлено відсутністю комплексної підтримки з боку держави. Особливу увагу в розвитку інноваційної діяльності приділяється сектору малих і середніх підприємств (МСП), який становить більшість (99,98%). Це пояснюється тим, що малі і середні підприємства націлені на розробку нововведень, в той час як великі компанії займаються впровадженням, виробництвом і просуванням товару.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання інноваційного розвитку економіки зустрічається в працях іноземних і вітчизняних науковців. Поняття «інновація» було введено австрійським (згодом американським) вченим Й. Шумпетером [1]. Згодом лауреатом Нобелівської премії з економіки Д. Хіксом [2] було доведено, що власне інновації відповідають за сталість ринкової економіки. Далі питання інноваційного розвитку знаходить своє відображення в працях видатних зарубіжних науковців таких, як: М. Кондратьєв [3], М. Портер [4] та ін. Якщо розглядати праці вітчизняних авторів, то слід відзначити роботи В. Гейця [5]. Положення та становлення фінансово-економічних елементів інноваційної інфраструктури регіонів розглядаються в працях П. Бубенко [6]. Незважаючи на величезний внесок науковців по дослідженню даної проблематики, недостатньо розкритим є питання тенденцій інноваційної діяльності МСП та їх вплив на добробут країни.

Постановка завдання. Метою статті є детальний аналіз впливу величини легкості ведення бізнесу в країні (що надається рейтинговою оцінкою) та зростання інновацій в країні (що відображається у зміні глобального інноваційного індексу) на зміну ВВП на душу населення.

Виклад основного матеріалу дослідження. У даний час, коли в Україні спостерігається значне відставання від більш розвинених країн світу, важливим фактором зростання економічного

* Науковий керівник: Тищенко В.Ф. – д-р екон. наук, доцент

добробуту є використання у діяльності підприємств інновацій. МСП, які складають більшість підприємств країни, є досить гнучкими та адаптованими для впровадження інноваційних благ у своїй діяльності. Саме цей симбіоз може стати рушійною силою розвитку країни.

Вперше поняття «інновація» почало використовуватися культурологами для відображення елементів однієї культури в іншій. Потім, в XVIII ст. французький філософ Жан Кондорсе в своїй роботі писав: «прогрес наук забезпечує прогрес промисловості, який потім сам прискорює наукові успіхи, і цей взаємний вплив, дія якого поновлюється, має бути зарахований до найбільш дієвих, найпотужніших причин вдосконалення людського роду» [7].

Інновації використовуються суспільством ще з давніх часів. В залежності від історичної епохи та рівня економічного розвитку дана категорія мала різні назви, але за змістом залишалась незмінною. Задовго до становлення цивілізації, наші предки займалися нововведеннями у своєму бутті, які сьогодні є для нас базисними. Базисні інновації вносили зміни до соціальних та економічних аспектів життя, змінювали історію.

В умовах невизначеності і мінливості економічного середовища, а також в кризових ситуаціях щодня зростає роль інноваційного розвитку, який, власне, вважається вирішальним моментом в успішному функціонуванні кожного підприємства. Як би сприятливо не розвивалося підприємство, але в разі, якщо його робота не націлена на освоєння нових технологій, що дозволяють виготовляти передову продукцію або пропонувати послуги більш високої якості і з найкоротшими витратами, це підприємство ризикує стати неконкурентоспроможним, а це в свою чергу означає ослаблення позицій на ринку, втрату покупців і зниження обсягів виробництва.

Розвиток інноваційної діяльності вітчизняної економіки з використанням потенціалу малих та середніх підприємств вважаються основним пріоритетом більшості розвинених держав. Це обумовлюється тим, що вони вважаються тим сектором, де креативні, цілеспрямовані підприємці можуть цілком втілити в життя особистий хист і ідеї. Якраз ідеї малого бізнесу створюють велику кількість нових, корисних продуктів. Майже кожне велике підприємство зростає з малого.

Досить поширена точка зору про те, що власне малий бізнес – інноваційний бізнес, тому що в нього значно гнучкіша організаційна структура. Малі та середні підприємства в боротьбі за виживання охочіше йдуть на використання інноваційних технологій і розробок, а значна частка компаній визначається комерціалізацією технологій. Більшість підприємств створюються малими, і всі вони в дечому нові.

Сьогодні інноваційна діяльність є невід’ємною частиною ефективного функціонування як національної економіки в цілому, так окремих суб’єктів господарювання. Аналізуючи сучасний стан розвитку інноваційної діяльності в Україні, на основі дослідження з точки зору різних економічних теорій [8; 9], можна сказати, що рівень інноваційного розвитку МСП нашої країни не відповідає загальносвітовим тенденціям. Це обумовлено низкою факторів, яка представлена на рис. 1.

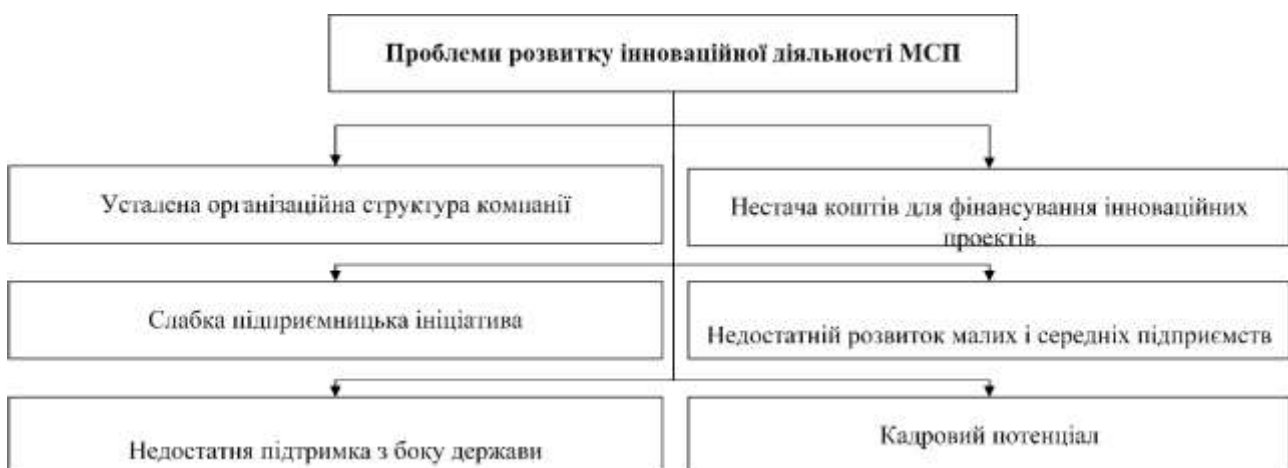

Рис. 1. Проблеми розвитку інноваційної діяльності малих та середніх підприємств
 Джерело: складено авторами

На даний час все більша кількість українських компаній усвідомлюють величезну роль нововведень в успішній організації власної роботи і підкоренні нових ринків, посиленні конкурентних переваг. Підприємства націлені на постійне оновлення основних фондів, впроваджуючи нові технології у виробництво, удосконалення своєї продукції, розширення асортименту і підвищення його якості.

Вирішення проблем, представлених на рис.1, сприятиме підвищенню рівня інноваційного розвитку МСП.

Для візуалізації предметної області дослідження було складено наступну модель (рис. 2). В основі є МСП, оскільки саме вони є основною умовою функціонування інноваційної економіки, а також основним джерелом нововведень і генератором нових ідей. Вони проводять власні дослідження, створюють дослідницькі проекти та створюють нові розробки.

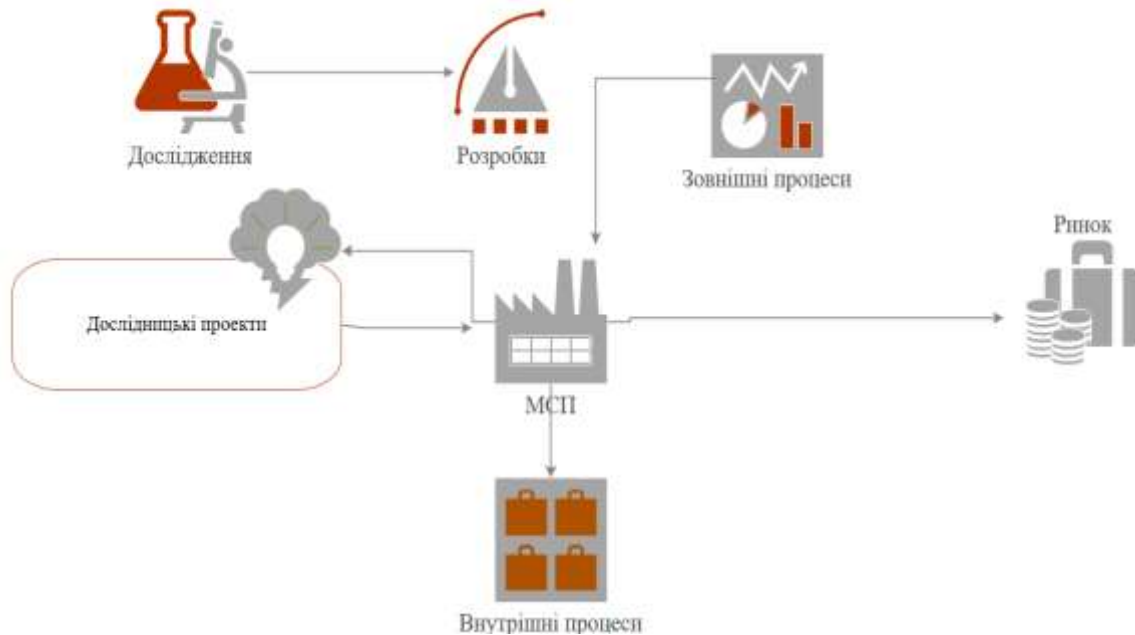

Рис. 2. Модель структури предметної області дослідження

Джерело: складено авторами

Саме вдосконалення інноваційної діяльності малих і середніх підприємств є необхідним напрямом для ефективного розвитку вітчизняної економіки.

На міжнародному рівні найбільш популярним індексом, який оцінює інноваційний розвиток країн, є глобальний інноваційний індекс (GII). Він складений на основі 82 різних змінних, які детально характеризують інноваційний розвиток різних країн світу, які перебувають на певних рівнях економічного розвитку. У розрізі теми інноваційної діяльності МСП, доцільно розглянути показник легкості ведення бізнесу (Ease of Doing Business Index), створений Симеоном Дянковим у групі Світового банку. Більш високі рейтинги (низьке числове значення) вказують на кращі, як правило, простіші правила для бізнесу та посилення захисту прав власності. Автори передбачають, що саме ці показники впливають на рівень добробуту країни.

Для аналізу були обрані дані 110 країн, в тому числі України – рейтинги індексів інноваційної діяльності, легкості ведення бізнесу (Ease of Doing Business Index) та ВВП на душу населення за країнами за 2011–2017 рр., (обрано за матеріалами [10; 11]). Для української економіки чітко прослідковується зростання впродовж 2011–2017 рр. величини глобального інноваційного індексу (GII). В 2011 р. значення глобального інноваційного індексу (GII) складало 35, а в 2017 році вже 37,6 (+2,6). Також суттєво зросло рейтингове значення показника легкості ведення бізнесу (Ease of Doing Business Index) до 80-го місця проти 145-го у 2011 р., додавши 65 позицій у рейтингу. Слід відзначити, за період 2011–2013 рр. для української економіки спостерігалось поступове нарощення величини ВВП на душу населення (+459,96 дол.). Проте, з 2014 р. простежується тенденція зниження ВВП на душу населення (-929,54 дол. за період 2011–2017 рр.) Ми вважаємо, що це може бути обумовлено політичною кризою та військовими подіями на сході України.

Проаналізувавши масив даних, можна попередньо зазначити певну закономірність зростання ВВП на душу населення від легкості ведення бізнесу (Ease of Doing Business Index) та глобального індексу інновацій (GII). Оперуючи формальною логікою, можна говорити, що за умови покращення мікроклімату підприємницької діяльності та появи нових технологічних новинок економіка країни прагне до досягнення нових висот свого розвитку, що і виливається у накопиченні реальних доходів країни. З огляду на це, проаналізуємо вплив величини легкості ведення бізнесу в країні (що надається рейтинговою оцінкою) та зростанні інновацій в країні (що відображається у зміні глобального інноваційного індексу) на зміну ВВП на душу населення. Для цього використаємо лінійну залежність, завдяки якій визначимо вплив рівня інноваційного розвитку та легкості ведення бізнесу на ВВП на душу населення та розрахуємо тісноту зв'язку між вказаними факторами (використаємо коефіцієнт кореляції) за інформацією 2017 року. Для проведення розрахунків пропонується використання програм «STATISTICA» та Excel. Результат розрахунків наведено в табл. 1, де x_1 - глобальний індекс інновацій (GII), x_2 – індекс легкості ведення бізнесу (Ease of Doing Business) .

Таблиця 1

Лінійні залежності глобального індексу інновацій (GII) та легкості ведення бізнесу (Ease of Doing Business) до ВВП на душу населення

Лінійне регресійне рівняння	Коефіцієнт кореляції (R)
Рівняння впливу GII на ВВП (на душу)	
$y = -40724,1 + 1542,889 \times x_1$	0,84
Рівняння впливу Doing Business на ВВП (на душу населення)	
$y = 375091,83 - 269,68 \times x_2$	0,6
Рівняння впливу GII та Doing Business на ВВП (на душу населення)	
$y = -64936 + 1949,82 \times x_1 + 121,57 \times x_2$	0,854

Джерело: складено авторами за [10; 11]

Оцінивши отримані регресії, бачимо, що доцільніше розглядати спільний вплив двох факторів на величину ВВП, оскільки така модель краще описує реальні економічні процеси та має хороші показники t-статистики Стюдента, яка наведена в табл. 2.

Таблиця 2

Розрахунок показників t-статистики

Величина	Розрахункове значення t-статистики	Табличне значення t-статистики
ta_0	-7,46	1,982
ta_1	12,07	
ta_2	3,07	

Джерело: складено авторами за [10; 11]

Критерій Фішера також показує адекватність побудованої моделі: розраховане значення F (143,74) більше табличного значення F (3,081).

Варто звернути увагу наскільки сильно між собою пов'язані саме величини GII та ВВП на душу населення. Така залежність зображена на рис. 3.

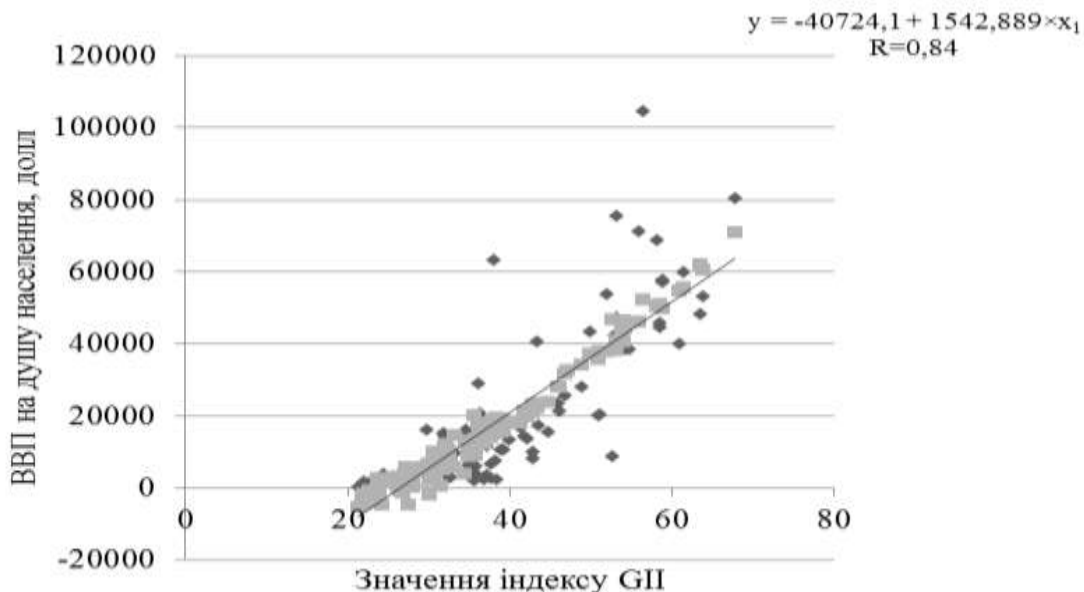

Рис. 3. Графічна залежність GII та ВВП на душу населення

Джерело: розраховано і побудовано авторами

Орієнтуючись на проведені розрахунки, твердження про залежність між двома вхідними факторами та ВВП на душу населення знаходить своє підтвердження. Звертаючи увагу на коефіцієнти регресії $y = -64936 + 1949,82 \times x_1 + 121,57 \times x_2$, можна уточнити, що зростання GII та Ease of Doing Business Index буде лише сприяти зростанню рівня ВВП в країні. Це, в свою чергу, буде впливати на якість життя населення. Отже, зростання ВВП країни визначається розвитком інноваційної діяльності.

Далі проведемо кластерний аналіз, щоб здійснити класифікацію країн на основі величин GII, Ease of Doing Business Index та ВВП, шукаючи в цих факторах головні детермінанти диференціації між кластерами.

Класифікація країн на основі величин GII, Ease of Doing Business Index та ВВП представлена на рис. 4. На підставі використання дендрограми, можемо припустити, що найбільш доцільним є розподіл країн на 3 кластерні групи.

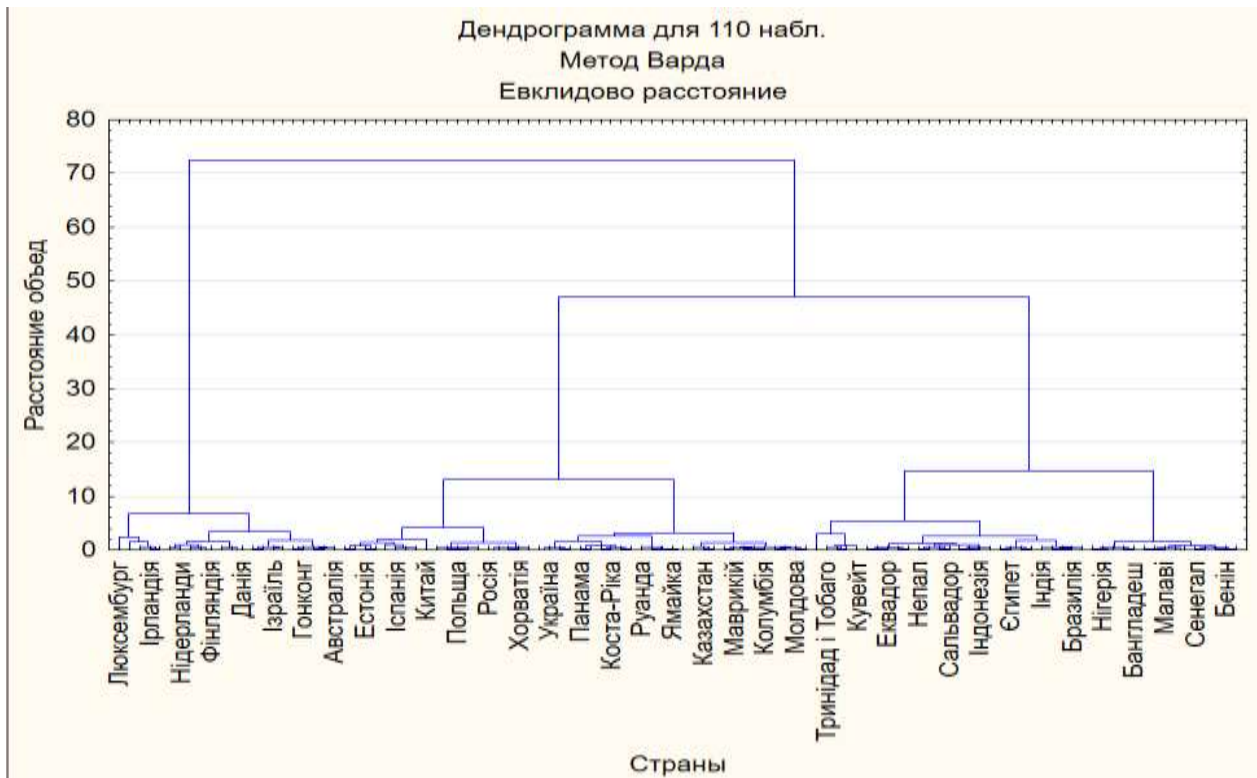

Рис. 4. Дендрограма кластеризації країн залежно від значення GII та легкості ведення бізнесу

Джерело: розраховано авторами

Графік середніх величин (рис. 5) дозволяє визначити вхідні змінні, які найбільш суттєво показують різницю між групами.

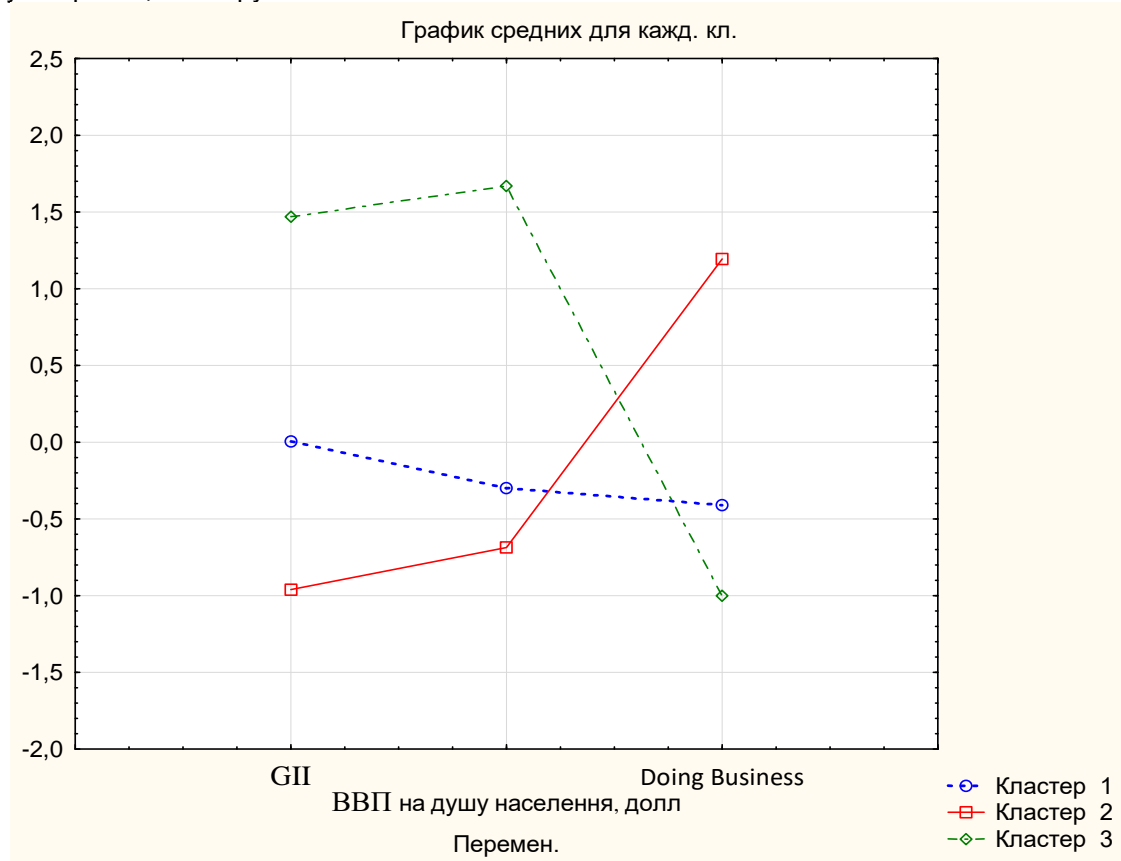

Рис. 5. Графік середніх величин

Джерело: розраховано авторами

Таким чином, можна виявити такі тенденції кластеризації країн за обраними складовими (табл. 3).

Таблиця 3

Розподіл країн по кластерним групам залежно від глобального індексу інновацій (GII), легкості ведення бізнесу (Ease of Doing Business) та ВВП на душу населення

1-й кластер	2-й кластер	3-й кластер
<p><i>складова GII:</i> 67,7 (Швейцарія), 63,8 (Швеція); <i>складова Ease of Doing Business:</i> 1 (Сінгапур); 2 (Нова Зеландія); <i>складова ВВП на душу населення:</i> 80342,84 (Швейцарія); 104498,7 (Люксембург)</p>	<p><i>складова GII:</i> 52,5 (Китай), 51 (Чеська Республіка); <i>складова Ease of Doing Business:</i> 12 (Естонія); 14 (Латвія); <i>складова ВВП на душу населення:</i> 32110,03 (Італія); 29040,36 (Кувейт)</p>	<p><i>складова GII:</i> 35,5 (Індія), 33,1 (Бразилія); <i>складова Ease of Doing Business:</i> 88 (Гватемала); 91 (Індонезія); <i>складова ВВП на душу населення:</i> 14398,36 (Аргентина); 16126,37 (Тринідад і Тобаго)</p>
<p>Австралія, Австрія, Бельгія, Канада, Данія, Фінляндія, Франція, Німеччина, Гонконг, Ісландія, Ірландія, Ізраїль, Японія, Люксембург, Нідерланди, Нова Зеландія, Норвегія, Катар, Сінгапур, Швеція, Швейцарія, ОАЕ, Великобританія, США</p>	<p>Вірменія, Азербайджан, Білорусь, Боснія і Герцеговина, Ботсвана, Болгарія, Чилі, Китай, Колумбія, Коста-Ріка, Хорватія, Кіпр, Чеська Республіка, Естонія, Грузія, Греція, Угорщина, Італія, Ямайка, Казахстан, Кувейт, Латвія, Малайзія, Маврикій, Мексика, Молдова, Монголія, Чорногорія, Марокко, Оман, Панама, Перу, Польща, Португалія, Румунія, Росія, Руанда, Саудівська Аравія, Сербія, Словаччина, Словенія, Південна Африка, Іспанія, Таїланд, Туреччина, Україна, Уругвай, В'єтнам</p>	<p>Алжир, Аргентина, Бангладеш, Бенін, Болівія, Бразилія, Буркіна-Фасо, Камбоджа, Камерун, Домініканська Республіка, Еквадор, Єгипет, Сальвадор, Ефіопія, Гватемала, Гондурас, Індія, Індонезія, Іран, Кенія, Ліван, Мадагаскар, Малаві, Малі, Намібія, Непал, Нігер, Нігерія, Пакистан, Парагвай, Філіппіни, Сенегал, Шрі-Ланка, Таджикистан, Тринідад і Тобаго, Уганда, Зімбабве</p>

Джерело: розраховано авторами

Інтерпретуючи кластер номер 1, ми можемо сказати, що до цього кластеру відносяться країни із високим рівнем індексу інновацій, значною величиною ВВП на душу та низьким значенням легкості ведення бізнесу. Групі надано назву «Найбільш розвинені країни».

До кластеру номер 2 відносяться країни, котрі мають посередні значення всіх трьох вхідних характеристик. Групі надано назву «Розвинені країни».

До кластеру номер 3 відносяться країни із низьким рівнем індексу інновацій, невеликою величиною ВВП на душу та високим значенням легкості ведення бізнесу. Групі надано назву «Слаборозвинені країни».

Таке групування буде корисно для виділення України серед інших країн світу. Слід зазначити, що для кожного кластера можливо розробляти заходи і пропонувати рекомендації щодо інноваційного розвитку.

Як ми бачимо, Україна знаходиться в другому кластері, серед розвинених країн з посереднім значенням всіх трьох вхідних характеристик. Це може бути обумовлено недостатнім рівнем фінансування інноваційної діяльності та відсутністю підтримки малих та середніх підприємств з боку держави. Ці фактори значно стримують інноваційний розвиток. Українські малі та середні підприємства мають впроваджувати інновації в свою діяльність більш активно, як, наприклад, країни ЄС.

Малі і середні підприємства мають усвідомлювати, що інноваційна діяльність – не загроза, а сприятлива можливість для посилення позицій на ринку. Страх перед невідомим проявляється в консервативності організації сучасних підприємств. На підприємстві співробітник повинен розуміти, що інноваційна діяльність – це кращий спосіб зберегти і зміцнити підприємство. У той же час інновації – це підвищення ефективності праці. Організація інноваційної діяльності буде безпосередньо впливати на зростання прибутку.

Варто відзначити, що розвиток інноваційної діяльності малих і середніх підприємств є основним напрямом сталого розвитку вітчизняної економіки.

Висновки з проведеного дослідження. Таким чином, вдосконалення інноваційної діяльності малих і середніх підприємств є необхідним та актуальним напрямом для ефективного розвитку української економіки. Саме цей сектор складає більшість підприємств, швидко адаптується до нових умов, тому він може стати перспективою активізації інноваційної діяльності.

Сучасний стан економіки вимагає ефективного функціонування малих та середніх підприємств, зростання інноваційної активності за допомогою вдосконалення законодавства, підтримки науково-дослідницьких робіт та залучення фінансування для реалізації інноваційних розробок. Це, в свою чергу, буде сприяти збільшенню конкурентоспроможності та посиленню позицій на ринку.

Література

1. Шумптер Й. А. Теория экономического развития: Исследование предпринимательской прибыли, капитала, кредита, процента и цикла конъюнктуры. Москва : Прогресс, 1982. 456 с.
2. Хикс Д. Р. Стоимость и капитал. Москва : Прогресс, 1988. 191 с.
3. Кондратьев Н. Д. Проблемы экономической динамики. Москва : Экономика, 1989. 173 с.
4. Портер М. Э. Конкуренция. Москва : Вильямс, 2002. 495 с.
5. Геєць В. М., Семиноженко В. П. Інноваційні перспективи України. Харків : Константа, 2006. 272 с.
6. Бубенко П. Ключові моменти формування регіональних інноваційних систем в Україні. *Економіка України*. 2007. № 8. С. 33–39.
7. Кондорсе Ж.А. Эскиз исторической картины прогресса человеческого разума / пер. с франц. Москва : Соцэґиз, 1936. 265 с.
8. Metcalfe, J. Stanley. Evolutionary economics and creative destruction. London : Routledge, 1998. XII, 153 p, il.
9. Nelson, Richard R., Winter Sidney G. An Evolutionary Theory of Economic Change. Harvard University Press, 1982. 452 p.
10. Офіційний сайт Державної служби статистики України: веб-сайт. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua> (дата звернення: 01.08.2019).
11. EUROSTAT: веб-сайт. URL: <https://ec.europa.eu/eurostat> (дата звернення: 01.08.2019).

References

1. Shumpeter, J.A. (1982), *Teoriya ekonomicheskogo razvitiya: Issledovaniye predprinimatelskoi pribyli, kapitala, kredita, protsenta i tsikla konyuktury* [Theory of economic development: a study of entrepreneurial profit, capital, credit, interest and the business cycle], Progress, Moscow, Russia, 456 p.
2. Khiks, D.R. (1993), *Stoimost i kapital* [Cost and Capital], Progress, Moscow, Russia, 191 p.
3. Kondratyev, N.D. (2002), *Problemy ekonomicheskoy dinamiki* [Problems of economic dynamics], Ekonomika, Moscow, Russia, 173 p.
4. Porter, M.E. (2002), *Konkurentsya* [Competition], Vilyams, Moscow, Russia, 495 p.
5. Heiets, V.M. and Semynozhenko, V.P. (2006), *Innovatsiini perspektyvy Ukrainy* [Innovative prospects of Ukraine], Konstanta, Kharkiv, Ukraine, 272 p.
6. Bubenko, P. (2007), "Key moments of formation of regional innovation systems in Ukraine", *Ekonomika Ukrainy*, no.8, pp.33–39.
7. Kondorse, Zh.A. (1936), *Eskiz istoricheskoy kartiny progressa chelovecheskogo razuma* [Sketch of the historical picture of the progress of the human mind], Socekgiz, Moscow, Russia, 265 p.
8. Metcalfe, J. Stanley (1998), Evolutionary economics and creative destruction. Routledge, London, United Kingdom, XII, 153 p, il.
9. Nelson, Richard R., Winter Sidney G. (1982), An Evolutionary Theory of Economic Change. Harvard University Press, 452 p.
10. "Official site of the State Statistics Service of Ukraine", available at: <http://ukrstat.gov.ua> (access date August 1, 2019).
11. "EUROSTAT", available at: <http://ec.europa.eu> (access date August 1, 2019).

Стаття надійшла до редакції 15.08.2019 р.